

Статті

Тарас САЛИГА

МОЇМ ВОГНЕМ, МОЇМ БЛАГОСЛОВЕННИМ ГНІВОМ

Taras SALYHA. *By Fire of Mine and by My Blessed Wrath.*

А вони були... Жили на цьому світі, творили його і вмирали за нього. Цих жертв комуністичного режиму, якщо йдеться про українське письменство та діячів культури, сьогодні нараховують сотнями і “несть” їм конкретного числа – воно щоразу зростає... Зростає, бо відкриваються нові факти, архіви пам’яті, як кажуть, не горять, а мертві воскресають. До таких воскреслих поетів нині зачисляємо й Марка Боеслава (Михайла Дяченка). Ще кілька років тому майже п’ятсотсторінкова книга “...З порога смерті... (письменники України – жертви сталінських репресій)”, яку впорядкував О.Г.Мусієнко, цього імені ще не називала. Зараз уже відкрилися й інші імена. Їх багато...

Михайло Дяченко (Боеслав) народився 25 березня 1910 р. на Івано-Франківщині (Станіславщині), в с. Боднарів Калуського р-ну. У дитинстві став сиротою. Природа його обдарувала поетичним талантом, який побачив старший брат Микола. Він і подбав, щоб Михайло одержав гімназійну освіту (у Станіславі) та продовжив навчання у Львові, де студіював право. Біографи твердять, що Микола Дяченко навчався в Українській сільськогосподарській академії у Подєбрадах (тоді Чехословаччина), студентами якої були інтерновані вояки армії УНР з-під стягу Симона Петлюри. Звідси (як казали й кажуть до цих пір комуністичні ідеологи): “з центру українських націоналістів, що звали собі кубельце за кордоном”, – він привозив для Михайла літературу, під впливом якої формувавсь його світогляд. “Подєбрадська лектура”, є підстави вважати, поставила остаточний наголос на його життєвому виборі. 1930 р. Михайло Дяченко стає референтом пропаганди Проводу ОУН Карпатського краю. Попереду суспільно-політична, педагогічна й жур-

налістська праця на Станіславщині та Холмщині. Арешти, тюрми... З виникненням (у липні 1944 р.) УГВР (Української Головної Визвольної Ради) він стає її членом. Бути членом УГВР означало мати досвід підпільної роботи, стійкість національну, вишкіл на досвіді ідейно-духовних попередників і героїчних сучасників. Врешті, для Михайла Дяченка це ніколи не було іспитом, а постійно являлось станом його душі, громадянською потребою сина рідної землі, українського патріота. Навіть у жахливі для Західної України післявоєнні роки, коли товарняки із “западенцями” котились один за одним у сибіри, а ночами горіли хутори і села, бо енкаведисти шукали “бандьорів”. Ще вчора лунали бойові, повні оптимізму, марші, які складали упівські поети: “Із гір Карпат несеться гомін волі, // Із гір Карпат несеться волі зов, // Там синьо-жовті лопотять прапори – // Там вже заграла українська кров”, – як тут же, відразу після визволення українських земель від німецького фашизму, народ став складати свої, найчастіше коломийкові: “Б’ється УПА довгі роки, // А маскалі з усіх боків... // Як саранча емгебисти, // Хочуть Україну знищити”. У цей час Михайло Дяченко (Боеслав) видає підпільний журнал “Чорний ліс” (1947–1950). Він також був редактором газети УПА “Шлях перемоги”.

У юності Дяченком керувало невтолиме бажання росту творчої професійності. Гіркі обійми сирітства (при тому, що мав мудрого й співчутливого опікуна – старшого брата) ще змалечку будили у ньому потребу протистоянь буденщині, шукання самовиходів із розмаїтих неприхильних ситуацій. Якесь глибоко приховане внутрішнє відчуття пробивалось із душі, підказуючи, що таким рятунок може йому стати поетична Муза, слово, що його зігріватиме у найстрашніших безвиходях; слово, що додаватиме йому сил, віри, що кликатиме його і підніматиме інших на “кривавий бенкет” за українську державність... Слово “очищаюче, зміцнююче, вогненне...”.

*Як ще маленький був у пеленках,
Як янгол Божий станув наді мною,
Мов лицар із мечем грізним в руках,
Та з золотоголосою трубою.*

*І усміхнувшись любо, дав мені
Сурму, і Божу іскру в душу вдунув,
А потім засіяв в небесному вогні –
І полились, мов спів по віщих струнах,*

Святі слова:

– Як виростеш, іди між свій народ
І грай йому, буди, хай рве кайдани!
Сурми, співай, хоч в кігтях перешкод,
Хай Україна з мертвих гордо встане!

У відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаніка НАН України, доцент Львівського національного університету ім. Івана Франка Ірина Яремчук натрапила на автографи чотирьох листів Михайла Дяченка в редакцію “Дажбога”. Один із них знаходиться у фонді Євгена-Юлія Пеленського, а три – у фонді Богдана-Ігоря Антонича. Всі вони датовані 1934 р. Молода дослідниця дійшла висновку, що звернення нікому невідомого на той час юнака із Підкарпаття М.Дяченка (у майбутньому – Боеслава) саме до молодіжного часопису “Дажбог” було не випадковим, а цілеспрямованим. Бо й, дійсно, освічений юнак із с. Боднарова, котре неподалік від с. Старий Угринів, де народився Степан Бандера, добре вже орієнтувався, що відбувається в галицькому політичному житті та літературному процесі. Якраз о цій порі за ініціативою Євгена-Юлія Пеленського, члена літературної групи “Листопад”, редактора часопису для української молоді “Вогні”, співробітника донцовських видань, було “Дажбог” відкрито – видання, яке б “мало перервати мовчання, споводоване лєтартгією ЛНВ” та, як писалось у передньому слові, звернутому до читачів, “об’єднати при журналі поетів молодішої генерації, націоналістів...”¹.

Перший лист, коментує дослідниця, фіксує прохання молодого автора про передплату “Дажбога”, а також про оцінку його поетичних спроб – віршів “Заграйте, громи!” та “В 15 роковини 22 січня 1919 р.”. Наступний лист теж адресовано редакції. З огляду на те, що він зберігається у фонді Б.І.Антонича, безперечно, правильно каже авторка, що його передали Б.І.Антоничу як співредакторові журналу. До речі, редакція часопису “Дажбог” звернулася до читачів з проханням висловити думку про загальний стан розвитку української літератури. Нагадую цей факт лише тому, що молодий боднарівський просвітянин відразу відгукнувся на пропозицію редакції. Очевидно, що у цьому випадку, в якому дошу-

куємось дяченківської спонуки віршописання, мабуть, не так важливо акцентувати на тому, яким був його надісланий реферат, хоч сам Дяченко в листі до редакції так питання ставив. Очевидно, що юнак, маючи вже гімназійну освіту, міг написати професійне дослідження. Адже, які критичні та науково-літературознавчі “дива” у його віці творив вояк-усусус Микола Євшан-Федюшко із Войнилова, що зо два десятки кілометрів від Боднарова.

Дяченка хоч і цікавить оцінка його реферату, але вона для нього, мов не основна. Він більше турбується за свої поетичні спроби. “Яка є думка про мої вірші?” – майже волає їх автор. Та з “літературної поради” часопису “Дажбог” надходили не такі відповіді, яких чекав поет-початківець. А він все ж стояв на своєму: “посилаю свіжі свої спроби й доти посилатиму, доки не будуть добрі! Прошу ласкаво й про них дещо сказати”². Згодом М.Дяченко надіслав в редакцію “Дажбога” й рукопис першої своєї збірки. Уявляючи її вихід у світ, йому хочеться, щоб вона була подібною до збірки Богдана Кравціва “Сонети і строфи” – у форматі “шістнадцятки”, тиражем – у рівних частинах на кращому і гіршому папері”³.

Може виникнути питання: чому М.Дяченко – новобранець поетичної Євтерпи так “взорував” на Богдана Кравціва? Відповідь проста і цікава. По-перше, вони з одного покоління (Б.Кравців лише на неповних п’ять літ старший). Крім того, земляки. Із рідного села Боднарова, в якому народився М.Дяченко, до Лоп’янів, де пройшло дитинство Б.Кравціва, якщо не рукою подати, то, принаймні, близько. А по-друге, допитливий учень Станіславської гімназії і пластун М.Дяченко не міг не знати поета Галайду (псевдо Б.Кравціва), який саме в цей час друкував свої вірші у молодіжному віснику “Український пласт”, що виходив у Станіславі. У 1929 р. Б.Кравців видрукував свою першу збірку “Дорога”, а через рік – збірку “Промені”. Збірка “Сонети і строфи”, що так імпонувала Дяченкові, вийшла 1933 р. у Львові накладом Богдана Дороцького у друкарні Наукового товариства ім. Т.Г.Шевченка.

У світоглядно-зоровому полі М.Дяченка, що так наполегливо шукав своєї власної дороги у літературу, звичайно, була усусусівська поезія, яку тоді декламували у галицьких читальнях, народ-

¹Яремчук І. Чотири невідомі листи Михайла Дяченка до редакції журналу “Дажбог” // Українське Літературознавство. – 2009. – Вип. 69. – С. 339.

²Там само. – С. 345.

³Там само.

них домах, на фестинах тощо. Тим паче, що авторами такої поезії незрідка були близькі йому земляки, котрі брали безпосередню участь у визвольних змаганнях як вояки Стрілецького Легіону. Скажімо, Олесь Бабій, автор поетичних збірок “Ненависть і любов”, “За щастя оманю”, “Пожнив’я” та великої поеми “Гуцульський курінь” – близький його землянин (походив з-під Войнилова (с. Середнє)). Як же його міг не знати молодий боднарівський просвітянин?! Він не тільки знав, а відомо, що й пропагував його творчість.

Не міг не захоплюватись Дяченко також і творчістю Юри Шкрумеляка (знаменитого Сорокатога), чи не найпопулярнішого тоді в Галичині письменника, твори якого друкувались у розмаїтих просвітянських календарях і читанках. Його поема “Сон Галича”, лірико-публіцистична повість “Поїзд мерців”, збірка віршів “Авлева жертва” та інші речі були лектурою в пластових організаціях і скрізь, де проводились будь-якого роду масові культурницькі заходи.

У пору творчого визрівання, в Дяченковій поетичній палітрі побачимо впливи Івана Франка, Євгена Маланюка, Володимира Сосюри, “стильові кольори” поетів так званої “фронтвої” поезії. У цьому ракурсі, тобто в розмові про Дяченкову пристрась до знань та його невтомність творчих шукань важко не зробити бодай короткого екскурсу у творчу долю поета-упівця Мирослава Кушніра, що схожа до Дяченкової долі навіть у біографічних деталях. Михайло Дяченко виростав сиротою, Мирослав Кушнір – напівсиротою, в обидвох були старші брати, до речі, обидва Миколи. Кожен із них перекинув на свої плечі батьківські обов’язки не тільки рятувати братів від голодного сирітства, але й піклуватись про їх ґрунтовну освіту. У майбутньому М.Кушнір присвятить своєму доброму і любому опікунові оповідання-нарис “Брат”, а Михайло Дяченко своєму – поезію “Спомин”.

Оповідання має відкритий драматичний сюжет. Це швидше глибоко реалістична новела-спомин. Її герой на виставці відомого художника несподівано побачив портрет свого рідного брата, якого він вважав покійним. Власне цей портрет був “акцентом” виставки. Саме він і говорив про великий талант художника. Де перебуває портретований, тобто брат ліричного героя, він ні в кого не може довідатись, бо художник недавно помер. Так було з Мирославом Кушнірем. Його брат Микола

змушений був втекти із села, але про меншого брата не забував і анонімно фінансував його навчання в гімназії. *“Явно (ще хлопчиком я був) // Обідраний ходив я по дорогах // (Батьки мої полинули до Бога) // Я сиротиною зустрів грізну добу // Мов гади, дні мої плелись, повзли // Сичали люто, болісно кусали // Здавалося – до риг нема, лиш скали // Ну, що ж? Було не плачу я, малий // От так то доля дряпала, мов рись – // Ні серця теплого в людей, ні жалю, – // Та слово щире я почув: – // Борись! // Борись! – товклось в душі... // А я ж дитя Дурне // Та в серці слово стало сталлю – // І вперто з ним пішов я у життя.*

Оте сакраментальне “борись!” ставало в серцях сталлю для молодого тодішнього покоління, яке можна назвати “розіп’ятим поколінням”. Двадцятитрилітнім в оточенні московських карателів (1945 р., на околиці с. Дібча) М.Кушнір підірвався гранатою, щоб не здатись чужинцям живим. Перед цим був у нього вірш:

*Осталась лиш одна-однісінька граната,
А ворог не стріляв, хотів узять живим,
Але хто жити вміє – вміє і вмирати
Процанням зброї, гострим і сталним.*

Ще сім літ після закінчення Другої світової війни М.Дяченко (Боеслав) не складатиме зброї проти московських окупантів. 23 лютого 1952 р. в с. Дзвиняч Богородчанського р-ну на Івано-Франківщині нишпорки-енкаведисти вислідять його криївку і він, разом із шістьома побратимами, не здається. Всі підірвались гранатами. П’ять літ до цього трагічного дня, саме Різдвяних свят 1947 р., М.Боеслав написав баладу, яку назвав “Пісня про друга Миколу Н.-Вартового” (8.І.1947 р.). У ній відтворено упівський бій на Покутті під Снятином проти більшовицьких облавників, що відбувся під Новий 1947 р. Марко Боеслав знав і кожної хвили був до цього готовий, що аналогічне може статися й з ним. І сталося...

*Упали всі друзі, лишився Микола,
В пістолі один лиш набій.
Нема чим стріляти – кати доокола –
Прощай, Рідний Краю Ти мій!*

*Зв’язали Миколу, в село завернули,
А рано зігнали всіх з хат.
– Покайся, бандоро! – щоб всі це почули
Шепнув, скаженіючи, кат.*

Слава про героїчних патріотів бійців-упівців котилась од хати до хати, від села до села, з краю в край. Народ складав легенди, оспівував їх. Майже через п'ятдесят літ Григорій Дем'ян в селі, в якому разом з друзями загинув Боєслав, записав пісню, що не вмерла, живучи в пам'яті різних поколінь, навіть у часи радянського са-трапства. Це ще один аргумент проти сучасних бузувірсько-цинічних наклепів на роль УПА та її конкретних осіб в нашій історії. Та пам'яті наро-ду не знищити, хіба що разом із ним:

*Забрали повстанців та й скрутили тросом –
У темную нічку закопали в фосу.
Боялися слави Марка Боєслава,
Тому так ховали вби⁴ люди не знали.
Ой настали скоро Зеленії свята,
Поклали там вінці вкраїнські дівчата.
Повстанська могила з вітром говорила:
“Повій, вітре буйнесенький, щоб я не зчорніла,
Щоб я не зчорніла, щоб я не змарніла,
Щоб на мені вінки слави вічно зеленіли”⁵.*

Померти за Батьківщину, за омріявану сто-літтями українську незалежність для таких, як М.Кушнір, М.Боєслав було підметом їх духовно-сті. Це означало вмерти, щоб жили інші у своїй “власній хаті”, жити в пам'яті, у вічності держа-ви. “Щасний той, хто до смерті вже смерть ту пі-знає, // Бо він смерті для смерті у смерті не має” – таку християнсько-філософську сентенцію ви-вів у своєму знаменитому “Ляменті” ще Мелетій Смотрицький у барокову пору літератури. Вона, себто ця істина, жила і житиме завжди, бо во-на, як висловився талановитий філолог-медієвіст, який аж надто передчасно помер, Сергій Бабич, – “гармонізується безпосередньо з одним із най-більш вражаючих парадоксів Євангелія”: “Істин-но, істинно кажу вам: якщо зерно пшеничне, впа-вши в землю, не вмере, то залишиться одно. Коли ж умре, то принесе багато плоду”⁶.

Ті, що були на межі вибору: “життя чи смерть” і вибирали смерть – вірили, що вона “принесе ба-гато плоду”, бо вона саможертвна, покладена на вітвар свободи. Напр., відчуваючи, що з ним ста-неться (ще в умовах царсько-російського режиму,

1903 р.) Агатангел Кримський, доведений до від-чаю, написав рядки, від яких душа терпне: “Без молитви шпурніть мого трупа в підтюремні му-ри, // Напишіть, що я був злочинець і загинув з тортури // Напишіть, що я був злочинець”. Уповноважений II відділу III управління НКДБ УРСР сержант Держбезпеки Секарев доповідав своєму начальству, що Кримський “був ідеологом українських націоналістів і продовж ряду літ очо-лював антирадянське націоналістичне підпілля... За наявними даними, Кримський останнім часом активізував свою антирадянську націоналістичну діяльність, спрямовану на утворення самостійної буржуазної української держави, на відрив Укра-їни від Радянського Союзу”. Це донесення на-писано 20 липня 1941 р. 26 січня 1942 р. сер-жант безпеки Сеткін, лікар Ібрагімова та фельд-шер Нефедов “оглянули труп ув'язненого Кус-танайської тюрми № 7 НКВС Казахської РСР Кримського А.Ю.”⁷.

Так від покоління до покоління формувався український героїзм, що успадковувався як еста-фета подвигу. І так почергово у часі кат за катом намагались цю естафету перепинити. Та не вихо-дило. Героїчно одержима Олена Теліга у хвилини містичного стану благала: “Щоб Бог зіслав мені найбільший дар: гарячу смерть – не зимне уми-рання”. Знала поетка, – казав Дмитро Донцов, – що якраз бути саме таким воїном її Боже при-значення, “щоби брести крізь темні води, крізь усі зневаги, крізь вогненні межі, все далі вгору, на її каменистий верх... А там нехай згорить життя у заграві пожежі, яка яскравою луною довго па-лахкотітиме у світі нащадків..., кличучи їх іти її слідами. На шлях вайовання за ідею, шлях смер-ти і воскресення. У неї – “душа і тіло у святім союзі – з гострим болем і гострим щастям. Ги-бель одної є щастям другої. Є це екстаза борців і мучеників”⁸.

Дмитро Донцов любив покликатись на слова Олени Теліги, яка ставила собі й іншим у при-клад героїчний вчинок Миколи Хвильового, що він кулею собі у скроню “розстрілив у багатьох серцях безвольну радість і рабську нерішучість... спаливши своє життя, розпалив пожежу у серцях

⁴ Діалект. – аби, щоб.

⁵ Дем'ян Г. Українські повстанські пісні 1940–2000 р. / Зап. Г. Дем'ян, 1995 р. в с. Дзвинячі Богородчанського р-ну від Ганни Карабінович, 1934 р. н., освіта 4 кл. – С. 292.

⁶ Бабич С. Творчість Мелетія Смотрицького в контексті раннього українського бароко. – Свічадо, 2009. – С. 101.

⁷ З порога смерті. Письменники України – жертви ста-лінських репресій. – К.: Радянський письменник, 1991. – С. 280.

⁸ Донцов Д. Поетка вогняних меж. – Торонто, 1953. – С. 69.

інших, ...що лише прикладом великої цивільної відваги і безкомпромісовості аж до смерті можна впливати на душу свого оточення. Так, щоб воно із сірої маси локаїв обернулося в націю, варту своїх великих героїв”⁹.

Нещодавно опубліковано щоденникові записи Мирослава Кушніра. Читаючи їх, вражає його аж якийсь магічне відчуття потреби саможертвості і паралельно з ним, йому неначе антитеза – хіть жити, жага самоосвіти. Протягом двох перших воєнних років він занотовує:

– Я завжди думав про філософічні студії, про літературу” (3.IV.43);

– “...читаю річники “Червоної Калини”, спомини з революції. Багато характеризуючих подробиць нотую” (18.V.43);

– “...скінчив читати “Від Мирного до Хвильового” Рудницького. Загалом багато поглядів у нього інтересних цільних, влучних висказів і західної ерудиції. Але з критикою Хвильового не дуже погоджуюсь” (1.VI.43);

– “...маю “До джерел” Зерова, завтра почну читати. Тепер у мене стадія захоплення класиками. З найбільшим уподобанням я читаю вірші з “Камени” Зерова” (29.V.43);

– “...тепер у мене на полицях є до двісті книжок, між ними “Словник...” Грінченка, “Історії літератури” Барвінського, Дорошкевича, Єфремова, Грушевського, “Золотий годин” Тичини, твори Пушкіна, Рильського, Стефаника, Черемшини, Донцова, Липи” (8.IX.42);

– “...перестудіював перший том літератури Білецького («народна словесність») – надзвичайна річ. “Марію” Самчука вдруге перечитав. У вільний час дуже радо читаю словника Грінченка і граматику Синявського” (21.VI.42);

– “...сьогодні скінчив читати “Націоналізм” Донцова. Я знав Донцова раніше, багато його речей читав («Наша доба і література», “Провід і маса” та інші.), але головний твір щойно тепер мені вдалось дістати. Я гадаю, що “Націоналізм” ніколи не стратить на вартості. Він вічний, як вічною правдою є, що життя – боротьба і активне ставлення до життя...” (15.III.42);

– “...читаю “Українську культуру” Огієнка, “Історію слов’янських літератур” – Пипіна” (12.X.41);

– “Карель Гавлічек-Боровський – “Поезії” – переклад з чеської Франка; чудові сатирич-

ні куски... Прекрасна поема “Хрещення святого Володимира” – це справді мистецька сатира. Подібного я ще ніде не стрічав, хіба у Гайне. І дійсно з Гайне в многих місцях він сходиться (напр., Гавлічек мав намір змалювати, а навіть частинно змалював диспуту між грецькими і римськими душ-«пастерями” (так само як Гайне диспуту між єзуїтом і рабіном). І взагалі можна сказати що Гавлічек – це чеський Гайне. Житьові незгоди не дають йому розвинути до тої степені, що Гайне. Франко каже, що вивчив деякі його поезії напам’ять. Дуже гарні його епіграми:

“Ах оригінальність! Як же
Я за нею тужу, –
Всі люди йдуть по мосту
Я піду в калюжу”.

(10.IV.41);

– “Взявся трохи серйозніше до лектури оцидентальних (західних) авторів: Ернест-Амадей-Теодор Гофман – “Несамовитий гість”; Стендаль – “Пригоди в Сильвестрову ніч” (метафізична система – випереджає на 50 літ Едгара По); Абатеса ді Кастро (історичн. реаліст.); Теофіль Готье – Панна де Мопен (гарний переклад Миколи Шрага); Крім того Яновського “Короткі історії”, поезії Ружанського, Свідзінського” (26.IV.41)¹⁰.

Є багато записів про О.Влизька, В.Сосюру, А.Любченка, П.Карманського, І.Крип’якевича, В.Поліщука і т. д. Є й такий запис: “Найбільшою моєю любов’ю, без сумніву, є книжка. Я не п’ю, не курю, ані не маю інших налогів, крім цього одного – потреби книжки. Одначе я не бібліофіл. Я люблю книжку...”. Не випадково по той бік Карпат його ровесник-поет із Пряшівщини Зореслав (Іван Сабо) писав:

Грядуще покоління – мов граніт:
Грізні, залізні, ковані мільйони,
Немов громовобурні електрони
Зілляті в всемогутній моноліт.

Власне, це було після поетів-воїнів “усусусів” друге покоління поетів-воїнів “упівців”, покоління Михайла Дяченка (Боєслава), Василенка (Волоша, Гетьманця, Полтавця), Зореслава (Івана Сабола), Мирослава Кушніра і ще десятків інших поетів нової “резистанської мобілізації”.

⁹Там само.– С. 76.

¹⁰Кушнір М. Невкоєне серце.– Львів, 2005.– С. 256, 396.

Майже півстоліття Дарія Саєнко (дівоче прізвище Вергун) перехувала рукописи віршів свого нареченого Мирослава Кушніра, щоб у нелиховісну годину явити їх світові. Віктор Неборак у передмові до публікацій цих творів спостеріг цікавий факт початку цього періоду Кушнірового віршописання. “Хворобу тематичної відкритості, – висловився він, – молодий поет переборов за собом блискучої дискусійної стилізації, беручи за основу чийсь вірш, вивертаючи його зміст навиворіт”¹¹. Ось, напр., як він “перелицював” вірш М.Рильського:

*Україно моя – це не зорі весною пахучі,
Це не ватра, що гасне щомить.
Це пожежі в московських засмерджених кучах,
Це Москва зо всіх кінців горить.*

Така “методика” творчого становлення, звичайно, диктувалась умовами війни. Але вчорашній випускник гімназії знав ціну науці й ціну художньому слову, тому по-своєму “проживав” вірші улюблених йому О.Влизька, В.Пачовського, П.Тичини, М.Рильського, Є.Маланюка, Б.І.Антонича, В.Плужника, В.Сосюри, О.Ольжича.

Якось важко вірити, щоб життєві дороги Михайла Дяченка і Мирослава Кушніра не перетинались. Правда, Дяченко трохи старший (на 12 р.). Обидва вихідці із Галичини, обидва були членами ОУН і працювали у партизанському підпіллі на території Польщі (правда, в різних місцях: Дяченко – на Холмщині, а Кушнір – в околицях м. Сінява). Дяченкові доводилось часто бувати в Кракові, де були зосереджені українські культурні центри і проживала чисельна українська громада. Зокрема тут виходили молодіжні видання “Дорога” і “Молоді друзі”, тут працювало “Українське видавництво”. Олену Шевгенів-Телігу та Олега Ольжича тут вважали центром політичного і літературного українства. Власне в цей час, саме на Холмщині Михайло Дяченко уклав збірку віршів “За волю”, що вийшла друком 1941 р. у празькому видавництві “Проблем”. У його поезії вриваються вальорні голоси, донцовсько-вісниківський гарт, а сам поет прокладає собі шлях на героїчну Голгофу:

*Прийми пісні мої, Вітчизно любя,
У них мої і серце, і душа.*

¹¹Неборак В. Послання від Мирослава // Мирослав Кушнір. Слова із книги бою. – Львів, 1994. – С. 10.

*Не кидай, Україно, їх на згубу,
В них чистої любови й гніву шал.
Зроби прокляттям їх і кидай люто
На тих, що зрадою Тебе кують
Та в благородне серце лють отруту
І розливають кров святу Твою.*

З цією книжечкою 1941 р. він повертається в рідний Боднарів на Івано-Франківщину, знаючи, що відразу з початком німецько-радянської війни, керівництво ОУН спрямувало свої сили на т. зв. Осередні і Східні землі України, які вже більше, як двадцять років, перебували під більшовицьким чоботом. Туди скеровувались найавторитетніші оунівські потуги. На східноукраїнський напрям було розроблено три основні магістралі: перша пролягала через Дубно – Шепетівку – Житомир – Київ – Полтаву – Харків; середній шлях йшов через Проскурів – Вінницю – Умань – Дніпропетровськ – Донбас і Південний напрям йшов через Вінницю на Одесу та Миколаїв. Рух на Київ, як відомо, очолив Олег Ольжич – відомий український поет та вчений-археолог, заступник голови ОУН. Саме він виступив з ідеєю створення в Києві Української Національної Ради, яка згодом стала важливим державницьким інститутом поневоленої України. Українська Національна Рада постала на початку жовтня 1941 р. на велелюдних зборах у Києві. Очолив її професор Микола Величківський. За своєю структурою та політичною спрямованістю УНРада нагадувала Центральну Раду часів Української Народної Республіки. Це символізувало спадкоємність державницької традиції. Постанови УНРади привітали митрополит Андрей Шептицький, Президент Карпатської України Августин Волошин та львівський центр ОУН, зокрема Андрій Мельник.

*До зброї кожний, кожна хато!
У наступ, чоти! Смерть катам!
З щитами жде нас горда мати!
У наступ! Слава! Воля нам –*

кликав поет, відтепер виступаючи під псевдонімом Марко Боеслав.

Але я пропустив цікавий факт із Дяченкового життєпису, тому знову повернімось у кінець третього десятиліття попереднього століття. “Вістник” – місячник літератури, мистецтва і громадського життя (1937.– Р. V.– Кн. I. (січень).– С. 71–72) надрукував анотацію-відгук на книжки Євгена Гринишина “Кривавий Збруч” (Пере-

мишль, 1936) і на збірку Михайла Дяченка “Іскри”, що вийшла у Станіславі (теж 1936 р.) накладом Боднарівської читальні “Просвіти”, обгортку до якої зладив популярний тоді книжковий графік Маркіян Шепарович. Автора цього майже нищівного, проте доброзичливого відгуку важливо згадати тому, що за псевдонімом Л.Граничка стояв в минулому відважний січовий стрілець, відомий критик та літературознавець Лука Луців, що 1944 р. змушений був емігрувати спочатку в Німеччину, а потім в Америку. Він автор праць, які ми донедавна не мали змоги читати, “Ольга Кобилянська і Ф.Ніцше”, “Василь Стефаник. Літературна критика і дійсність”, “Маркіян Шашкевич”, “Ольга Кобилянська”, “Тарас Шевченко – співець української слави і волі”, “Іван Франко. Життя і творчість”, “Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість” та інших. М.Дяченко, певне, болісно сприйняв критику, але її висловлював уже тоді відомий авторитет, прізвище якого (нехай і псевдонімне) рясніло в галицькій періодиці. Молодий поет і сам розумів вади свого віршописання, зокрема версифікаційну спрощеність, рівень образно-мовної естетики, культури строфи тощо. Йому б хотілось бути на тому рівні, на якому була поезія його часу. Але “доба жорстока, мов вовчиця” диктуватиме своє. Незабаром його вірші, що з’являтимуться десь після повстанських рейдів, в кривках чи може на лісових галявинах після боїв, сповняться імперативами, закликами: “*Клекоче гнівно час боями, // Палають революції вогні, // Ходить в похід святий із нами, // Хай загримить мільйонів гнів // У всіх хатах, на всіх просторах*”.

Це був час героїчних вчинків і героїчних смертей, час клятв та славнів героям. Якщо геніальний автор “Сонячних кларнетів”, делікатно сказавши, дозволив собі чи змушений був “піддатись” на несумісні із поезією публіцистичного чину версифікації, за які до всього одержував державні нагороди, а критики “із себе” лізли, аби проспівати йому хвалу (від якої, до речі, на схилі літ Тичина зрікся), то чому поетові-націоналісту, воїнові-упівцеві треба було соромитись свого ще не вправного пера, в якому звучала молитовна любов до України, її історії, її народу... Звертаючись до народу Югославії 1945 р. П.Тичина писав: *Будьмо в силі левича // Марка Королевича: // ми слов’яни, // ми слов’яни, ми нікого не бояни, // Хай тавтон хоч як лютує, – Сталін нас*

рятує!”. Або ж у вірші-присвяті Закарпатській Україні він звертався: *“Зачерпнім води живої, // що тече в карпатську землю // із столиці світової // із Москви – святого Кремлю”*. Хто знає чи й справді тут не прихована езопівська іронія, або й гротеск, бо важко якось поєднати у великому європейському поеті П.Тичині те, що між собою не сумісне. Він, як ніхто інший, володів вмінням одним-двома словами створити потужний художньої ємкості і краси образ, він, як Бог, володів академічно точним словом. То й загадка: чому тоді з’являлись у нього “нісенітні” вірші?

“Нісенітний” віршопис в упівській поезії відсутній. Є вірші примітивні (народне авторство), але вони мають свою вартість, є й художньо слабкі... Та це тема іншої розмови. У Боєславовій поетичній практиці теж не знайдемо “аби заримованих” віршових політологом. Однак, він розумів вади своїх віршів, а тому перед читачем сповідався:

*Коли б ти знав, мій милий друже,
В яких терпіннях ці пісні
Родились, ти б не був байдужий
І всі б гріхи простив мені.*

*Лукавий біль ломив в коліні кості,
Не в теплій хаті, в ліжку, в подушках,
А у тісній кривці на помості, –
В’їдалась в тіло цвіль вогка.*

Він інколи навіть відчував неповноцінність тих речей, якими б інший гордився. В інших випадках, апелюючи до певних самооправдань, мовляв чому його творчість аж надто традиційна, без пошуків новітніх форм, знаходив неспростовні аргументи: *“Убога форма у моїх піснях, // Старі стежки, старі, утерті рими // Спитаєте: чому на новий шлях // Не вийшов я? Скажіть, чи біль незримий, // Розпука, сором за моїх братів, // Кайданів брязкіт, сльози, кров, торттури, // Терор могли зродити новий спів, // Чи крик, щоб Бог і люди всі почули? // Я не співаю, лиш кричу, кричу: // – Вкраїну розп’яли! Рятуйте, діти! // О, Боже, Боже, в небесах почув! // Кинь грім! Хай світ горить! // Хай Воля світить!”*

Сподіваюсь, що читач мене зрозуміє правильно. Я аж ніяк не протиставляю далеко не співмірні творчі величини – Тичину Боєславові чи навпаки. Мені важливо наголосити, що упівське патріотично-поетичне слово брало участь на фронтах Другої світової війни і в боротьбі за

українську державність було зброєю потужною. Чому тичининське слово стало іншим, не таким, як було воно в період національно-визвольних змагань 1918–20-их рр., питання дуже складне. Дай Боже, майбутнім дослідникам правдиво на нього відповісти. Фальшиві, пересолоджені до млякості шаховсько-хінкуловські та інших авторів критичні дифірамби Павлові Григоровичу під ідеологічний акомпанемент Постанов ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У з питань літератури і мистецтва та ждановської доповіді про журнал “Звезда” і “Ленинград” на зборах партійного активу і письменників у Ленінграді 1946 р. робили Тичиніні “ведмежу послугу”, зате начебто допомагали партії виховувати радянський народ у дусі безмежної відданості справі партії Леніна-Сталіна.

“Всупереч твердженням тих, що в поезії цінять тільки зміст, – уже далеко по війні, автор енциклопедичної статті Богдан Романенчук скаже, – Боеслав таки шліфував свої вірші, тому й вони стоять на рівні сучасної поезії. Про це свідчить його словництво, яке показує, що він не був поет простонародний, а орудував словниковими засобами, прикметними досвідченим поетам. Можливо, що до недооцінювання його поезії він дав сам привід, признаючись скромно до вбогости форми, “утертих рим” і “старих стежок” («Критикам»). Він оправдується перед читачем за те, що не виїшов на новий шлях, бо “біль нестримний, розпука, сором за братів, кайданів брязкіт, сльози, кров, тортури не могли зродити нового співу, тільки крик, щоб Бог і люди почули (“Я не співаю лиш кричу. – Україну розп’яли! Рятуйте!”)¹².

Мабуть, Богдан Романенчук дещо завищує оцінки версифікаціям Марка Боеслава, бо такі до “шліфування” віршів йому ніяк доходило. А що вони у багатьох випадках, мов “збагачена руда” зі вмістом довершених образів, промовистих метафор, афористичних фраз, витонченої ритміки, не фальшивого пафосу та їдкої сатири – це видно. Хіба не влучно сказано: “...біль тяжкий // Ножем жорстоким серце ріже – // Могили скрізь пориті!.. Лиш кістки // Хоробрих воїв Запоріжжя // Собаки лижуть!”. Не позбавлені художньо-естетичного ефекту його описи. Зображуване стає реально оприявленим, точно схопленим, впізнаваним, а це й називається поетичною

художньою самодостатністю: “Чорними шатами вечора вкрита // В мурах за містом куняє тюрма // Горем і тугою думи пориті, // Рвуться за ґрати на волю. Дарма”.

Паралельно із бойовими фронтами Другої світової продовжувалась пекельна боротьба на фронті ідеологічному. Особливу роль тут відігравала критика. Їй давали змогу прославити ті маразматичні гасла та фальшиві сентенції, що фабрикували поети Сталіну та Кремлеві і ганджувати й лаяти в поезії те, що було здоровим її глуздом, чим би якраз можна радіти, тішитись, що якраз було поезією. За що тільки не били, скажімо, Максима Рильського?! Навіть за те, що “ластівки літають...”. Чому ж це їм літається? – ставили питання шамотівські ортодокси. А за риторичні фігури: “Хто спинить розлиття весняних світлих вод? // Хто серцю людському і думці скаже – досить?..” над поетом по-фарисейськи збиткувались, нищівно громили. Така критика підпрягала собі в содружництво В.Белінського, щоб уавторитетнити себе. Мовляв, досвідчений класик російсько-імперської рухомої естетики сказав, то які ще можуть бути інші аргументи чи заперечення: “Істина, – твердив він, – складає так само зміст поезії, як філософії: з боку змісту поетичний твір є тим самим, що й філософський трактат; в цьому відношенні немає жодної різниці між поезією і мисленням, хіба тільки в тому, що поезія розмірковує і мислить образами”¹³.

Але жодні теорії, на чому б вони не були замішані, – на якій хочете філософії, – навіть на марксистсько-ленінській і навіть на пролетарському інтернаціоналізмі з приплюсованою сюди естетикою Белінського не порятують поезії, на кшталт: “Ми зможем, ми переможемо! – наша сила й правда – Сталін у Кремлі – радянській землі. Або: “Знову тягнуть тебе у невольництво, рабство, підданство тисячі винниченків і трупи смердючі петлюр. Тут усе ж пасує невеличкий відступ. Зореносно-рубінова Москва, вбиваючи Симона Петлюру рукою Шварцбарта, розраховувала на подвійний для себе вигреш: 1) вбити Петлюру – це вбити надію в українському народі про подальшу його боротьбу за своє національно-державне визволення; 2) підіславши вбивцю єврея Шварцбарта, спровокувати конфлікт між євреями та українцями, хоч і пропагувала інтерна-

¹²Романенчук Б., Боеслав М. Азбуковник. Енциклопедія української літератури.– Філадельфія: Київ, 1969.– Т. I.– С. 393.

¹³Белінский В. Избранные сочинения.– 1941.– Т. III.– С. 13.

ціональну дружбу та рівність народів, правда, під наглядом старшого брата.

Гуревич Ілля Шльомович, який був у літературі під псевдо Первомайський Леонід Соломонович (до його честі) не приховував свого єврейського походження і в штучно створене братерство щасливих радянських народів, мабуть, не вірив, хоч і сам його пропагував. Зате повірив у московський фальсифікат, що в революційні роки Симон Петлюра здійснював “єврейські погроми”. Такі погроми і справді були, але це справа не петлюрівських рук, а російського так званого “освободительного общества”. Та поспробуй було не повірити радянським пропагандистам у наклепи на великого українського патріота Симона Петлюру. Тому Л.Первомайський – Гуревич Ілля Шльомович саме так малює його образ. До Винниченка, як бачимо, він не в такому гніві. “Тисячі винниченків”, якщо хочете, можна сприймати й за комплімент, а “групи смердючі петлюри” – це вже соцреалізмівська лайка з єврейськими емоціями.

Отож, як не намагався Леонід Первомайський вдихнути радянську правду у свої рядки з того навіть соцреалізмівського хліба не спік – пересолив його чи, яка кажуть, “передав куті меду”. Любомир Дмитерко і в цьому вірші побачив ідеологічну безпринципність автора, його ідейне занепадництво та неповагу до української героїчної історії. Мовляв, як це так допустити, щоб український народ був “показаний безвільним, не здатним до боротьби, його нібито весь час штовхали куди завгодно всілякі зрадники і запроданці”¹⁴.

Навіщо я зараз про Белінського, Дмитерка чи Первомайського, якщо мова про Марка Боеслава? Звичайно, читач має усі підстави на таке питання. Та на нього є відповідь. Марко Боеслав ніколи не складав зброї, і в повоєнні роки теж, тобто в кінці сорокових і на початку п’ятдесятих, коли на ідеологічному фронті комуністична партія особливу ставку робила на критику і в цілому на художнє слово. Критик – це перший пропагандист того нового, важливого, позитивного, що відбувається в радянській дійсності і твориться в літературі. Якраз за цим “новим, важливим” Марко Боеслав стежив. Він добре знав, що діється і в житті, і літературі, і вступав з ним у сатирично-викривальний діалог. Його інвективи,

хоч і мали узагальненого адресата, але кожен зокрема, хто ще був здатен відчувати свою провину, впізнавав себе:

*Куди? Куди веде Україну
Збезчещену, скатовану? Скажіть –
На суд в Москву, чи прямо на заріз? Ведіть!
Там вже нагострені ножі, –
Хай вип’є кров святу і непокірну
Жорстокий Сталін.*

* * *

*На те ж ви слуги,
а він же ж пан, великий вождь –
Веде сліпих вас недолугих
В бездонну пропасть.
Його ж самого сонцем називайте
За те що...
...Запріг в колгоспні шори вдів,
А їх мужів без жалю кинув
На жир собакам на фронтах,
Терором всім замкнув уста
І смерть сувору сіє безупину!
Плещіть в долоні: – Слава! Слава! Кричіть!
Заглушіть плачі
Дітей під тином уночі,
Батьків в розпуці сивоглавих
І стогін тюрм, кайданів дзвякіт,
Замучених останній крик!*

Полемізм Марка Боеслава будується на “супрязі” двох часопросторових понять, означених протиставленнями “колись” і “тепер”. Тепер, в умовах “щасливої” радянської дійсності, “кров святу і непокірну” допиває Сталін, як колись пили її ненаситні московські царі. Сліпі та недолугі перевертні Боеславової доби у принизливому прислужництві та холуйстві нічим не різняться від своїх попередників, яким дорікав Шевченко, молячи їх прозріти. В’їдливо-іронічно-викривальний “лексикон” у Боеслава той, що і в Кобзаря. Він свідомо користується шевченківськими формами виразів, інверсіями, імперативами (“плещіть в долоні”, “ситіть...”, “хваліть”, “співайте” тощо), досягаючи цим своєрідної ідейної солідарності, підкріпленої сатирично-саркастичними мотивами проти рабства, якими рясніють Шевченкові твори. Водночас Боеславові інвективи не втрачають своєї ексклюзивності, бо вони мають свого конкретно-адресата у конкретному часі і чітко означеному просторі.

¹⁴ Дмитерко Л. За ідейну чистоту радянської поезії // За радянський патріотизм в літературі і критиці. – К.: Держлітвидав України, 1949. – С. 113.

Ситить московську люту п'явку
 Живою кров'ю серць старих
 І немовлят!
 Співайте гимни, п'ятолизи,
 Усім катам зверхів донизу!
 Хвалить, співайте кровопийцям
 За те, що цупко у опіці
 Держать, Україну, нашу Матір!
 Вам байдуже, що честь в нарузі,
 Що кров сторіками тече,
 Могили стогнуть боляче,
 Собаки кості по калюжах
 Борців хоробрих розтягають!
 Вам байдуже – хай брат конає,
 Коби медаль вам та корито!
 За гроші, ласку явно й скрито
 Ви розпинаєте народ
 І тисячі ножів, колод
 Вкраїні стелите під ноги,
 Щоб до святої волі не дійшла!
 Що чините, раби нікчемні?
 Де честь, сумління, сором ваш?
 О, не врятують вас божки туземні,
 Як Україна дасть наказ
 На суд покличать їх і вас!

Імпліцитний наратор (прихований) ототожнюється з експліцитним – відкритим, себто з особою автора. Вони, сказати б, співживаються в одній іпостасі. Це по-своєму історіософська інтенція автора, в якій його голос, наче б підсилюється ще голосом когось іншого. Це суб'єктивно-об'єктивний голос, що звучить у формі послання. Його душу травмують кпини до свавільності розперезаних “рідних” нікчем та безликих хамелеонів, що на прислужливу догоду чужинцям-зайдам послухно наймитують, гублячи людську гідність. Він впевнений, що духовну кризу рабів-перекінчиків можна оздоровити гнівом до ворога, гартом національного духу, самоповагою: “О, якби душу вашу запалити // Моїм огнем, моїм благословенним гнівом, // Не називали б ви мене бандитом, // Не крикали б катом покірним співом! // О, якби ви раба нікчемність всю відчули, // Якби ви честь і славу й правду полюбили, // Ви не ходили б в ланцюгах німі, мов мули, // Тяжким мечем на ката впала б ваша сила!”.

Творча біографія Марка Боеслава ясна на поетичні збірки, публіцистику, серед якої не тільки статті політичної, соціальної, воєнної тематики, а й сотні відозв, закликів, звернень тощо.

Серед уже названих збірок віршів знаємо його машинописні книги “під кальку” “Непокірні слова”, “В хоробру путь”, “Вітчизна кличе”, “Протест”, “Хай слава луна”, “Зустріч із командиром”, “Із днів боротьби”. Говорити про авторську художньо-естетичну еволюцію на підставі їх аналізу у хронологічному порядку написання, очевидно, не варто. У різний час у нього з'являлись твори, довершені і менш довершені, а то й слабкі. Але навіть ті, що слабкі мають свою вартість, бо вони теж своєрідні документи епохи. Потреба їх появи в тому й полягала, щоб фіксувати час і правдиво відтворювати у ньому події. Якщо оте, що називається “відтворенням” інколи не таке версифікаційною будовою чи образними “обладунками” естетично зугарне, як би цього хотілось, проте історично правдиве й емоційно болісне. Тому й слід цінити Марка Боеслава за те, що він вніс в українську поезію таку тематику, якої досі у ній не було. Була суголосна їй в інших поетів резистансного напрямку. Їх, цих “резистансних” авторів, не так і мало. Та Боеслав один. Він не такий, як інші. Ось його опис кривки з вірша під назвою “Кривка”:

Летить сніжок. Усюди біло.
 Шукає лютий кат слідів.
 Несе полями вітер смілий
 Повстанські мрії молоді.

Ну що ж? Ходімо в нашу хату.

Зайшли. Од холоду трясє...

Широкий світ – нема де стати! –

Низенькі нари – от і все.

Та й тут, в землі нема спокою –
 Кремлівський кнур всю землю зрив.
 О, весно, швидше клич до бою –
 З нас бризка бойовий порив!

Чого не вистачає цьому віршеві? Все у ньому є. Є те, чого ніколи не матиме найвишуканіша поезія за авторством поета, для якого “кривка” не була його “хатою”. У ній не вистачатиме духу справжності. Це подібно, як у Василя Симоненка, який у середній школі, навчаючись тільки на “5”, одержав чи не одну-єдину “2” із твору за темою “Мое щасливе дитинство”. Якщо б у колишньому радянському союзі об'єктивно присуджували ленінські премії за “правдиве відображення дійсності”, то її міг би одержати ще учнем Василь Симоненко саме за цей твір, що складався з одного речення: “У мене щасливого дитинства не було”. Але вчитель дав урок май-

бутньому поетові, що соцреалізм не терпить реалізму. На щастя, Марко Боєслав такого вчителя не мав. Правда, і Василь Симоненко своєму не повірив. Боєславові вірші наповнені правдою. Вони дихають часом. Сьогодні їх сприймаємо як нерв історії, її пульс, як пам'ять минулого, що долинає до нас живим диханням борців за волю, що не готувались, не мріяли і не хотіли ставати героями – ними робив їх вибір, їх національна гідність і честь. Тим, що падали в боях, поет присвячував окремі вірші та поеми. Скажімо, поема “Хай путь спасенна” заадресована Другові УПА Різунів; поема “Галка” – Подрузі жорстоких буднів О.Д.; поема “Бій на Лопаті” – Другові Найдичеві Хведору, що загинув від кулі німецьких катів 1941 р.; вірш ударно-бойового ритму “Був наказ” – Головному Командирові УПА генералові Тарасу Чупринці; поема “Смерть генерала” присвячена генералові УПА Дмитрові Грицаєві-Перебийносові; поема “Рейд відділу Яструба” – командирові УПА – Лисоня, який загинув у бою з більшовиками; “Гімн народові-героеві” – Другові командирові Северові; “марш Чорноліського полку” – Другові – ком. Дунаєві.

Таке олюднення поетичних речей – своєрідний довідник про конкретні дії УПА та їх подвиги. Пам'ятному зимовому рейду 1946 р. куреня “Дзвони” на “милу згадку з днів перебування в таборі. Друзям – Курінному Чорноті, Командиру Складодові, стрільцям та упалим у рейді Героям”, Боєслав присвятив пісню:

*Ревіли вихри дні і ночі,
Шаліла люто заметіль.
В яругах вили стада вовчі, –
Серця давив жорстокий біль.
Ми йшли голодні, з ніг валились,
Ордою ворог наступав.
Ми в ката ласки не просили,
В нас честь Батьківщини свята
Не зломиш нас, жорстокий кате,
У наступ друзі! На пробій!
Хай шлях прочистять нам гармати!
Вперед! Вперед! В завзятий бій!
Встелили шлях нам трупи ката,
Садист наново скаженів,
Скріпи серця, Україно-мати!
Вперед! Вперед! До слави днів!
Упали Славко і Шугай.
Вогнем дихнули наші дула –
Вперед! За волю! Рідний край!*

М.Боєслав за прикладом поетів-усусусів: Р.Купчинського, Л.Лепкого, О.Бабія, М.Кураха як вони ще зовсім недавно писали маршові та похідні твори для стрілецьких підрозділів, так він тепер – для підрозділів упівських.

*Шумлять лани шовковоколосисті,
Дзвенить, мов лита сталь, хоробрий хід.
Сміється сонце в золотім намисті,
Бо йде нового Прометейя рід.*

*Вперед! Вперед, гартовані колони!
Хай стугонить, клекоче грізний бій!
Поляжем ми – за нами мільйони.
Ми помсту піднесли за нарід свій.*

Якщо М.Боєслав у когось навчався чи щось успадковував, то запозичував і успадковував тільки те, що йшло на розбудову його індивідуального “я”. Він свідомо перебував під світоглядом “вісниківського” оптимізму. Він – “сталь без іржі”, його слово – постріл, вогонь, смолоскип. Йому, як і “вісниківцям”, близька скородівська доктрина: “Восход – є Ісход, а Ісход – є Восход” – Блажен ісход життя, коли це такий ісход, який вічно житиме в потомних той, що відійшов”. Цю філософську сентенцію для себе поет перейняв, без сумніву, через посередництво (літературне) О.Теліги та Є.Маланюка, які були для нього життєвими взірцями у всьому. У його художньо-образній палітрі не важко знайти маланюківські образи, “змобілізовані” на розбудову героїчних сюжетів у нових історичних умовах:

*Ви йдете ось грізні, суворі –
В очах вогонь, в руках стилет,
Ваш гнів, мов змії, сичить в просторі.
О, горе тим, хто у покорі
Рабами прийдуть в наш намет!*

*Я знаю підступ ваш і зраду
І стилос добре нагострив.
О, пісне, будь, мов бурі зрив,
І дням п'ястук настав і шпаду!
Насиллю не корись!*

А ось запозичення в поетки “вогнених меж” Олени Теліги, що “безстрашними очима не боялась заглянути в обличчя смерті”. Таким безстрашним стає і ліричний герой М.Боєслава: “Вбивайте тіло! Дух мій – криця // Підє кризь бурі і вогні // До бою звати!” або ж: “Уб'єте плоть мою... та я в ідеї розувітую...”. Подібним поетичним виразам, якими виповнена поезія

М.Боеслава, пасує роздум Д.Донцова, спричинений аналізом віршів поетів-вісниківівців, а зокрема – О.Теліги. “Дух – висловився він – це та сила, що з’являється з Божої ласки, це сила, що докінчує формування людини. Удосконалює її. Він просвічує, осяває нашу думку, і сильною робить волю, неспівмірно сильною – до слабкості людської натури, створює героїв. Вогонь? – Це символ духа, який світить і гріє, освічує і запалює нашу мисль – вірою, дає велетенський імпульс нашій волі, зігріваючи любов’ю наші бажання. Він проганяє страх, він робить легкою жертву, він робить з людських створінь тих надлюдей, про яких – про перших християн – писала Леся Українка:

*Ті люди робляться мов одержимі
Бери їх на тортури – перемовчать,
До серця промовляй – вони мов камінь,
Загрожує смертю – люди ці мов трупи,
Чи мов безсмертні...¹⁵.*

Поезія Лесі Українки в інтерпретації Д.Донцова звучить як українська поетична традиція, що панувала в усі героїчні часи нашої історії. Так, наприклад, оспівано “лицарів духу” – Героїв Крут, про яких П.Тичина у своїй унікальній присвяті сказав, що вони “вмерли в Новім Заповіті з славою святих”. Марко Боеслав розумів, що на традиції держитися світ. З крутянського вогнища “слави святих” пломенить благодатна сила духу, гартуючи нові покоління лицарів.

*Їх – юних сміливців, лиш жменька була,
Із серцем зі сталі і духом з граніту.
О, велич летіла у вічність з їх лав
І Чин їх навіки став юности мітом.
Мчав зойк слабодухів за ними у путь:
– Куди вам? Ви ж діти!..
Загинете дармо...
– О, ні! Бо ще завтра за нами підуть
Мільйони! На славу ми змінимо ярма!
Чи стримати тих, в кого серце з вогня
І душу завзяту до бою напняв,
Хто любить Отчизну глибоко, пречисто.
О, прийде, Вкраїно, Твій радісний день –
Поглянь же – мільйони до бою веде
Крізь бурі сердиті, жорстокі – їх Триста!*

¹⁵ Донцов Д. Поетка вогненних меж Олена Теліга.– Тонто, 1953.– С. 85.

Актуальність героїки минулого, тим паче, майже іще “вчорашньої” крутянської героїки для Боеславового інтерпретування не так історичні факти, що можуть стати прикладами для бойового гарту уже нового покоління, як духовний ідеал традиції тих, “хто любить Отчизну глибоко, пречисто”. Культ духовної стабільності, іманентного спадку, голосу крові батьків далеко міцніший, ніж діяння за прикладами інших. Бо духовна стабільність – це внутрішня сутність, це та невидима “матерія”, що існує в тобі як корелят сакрального.

Усій упівській поезії і зокрема поезії Марка Боеслава притаманна релігійна тематика. Людина завжди у найдраматичніші моменти свого життя стає більш богомільною, ніж тоді, коли біля неї все гаразд і її життя тече супокійно. Упівське життя кожної миті висіло на волоску. Та не лише цим слід пояснювати апелювання поетів-упівців до християнської тематики. Врешті, легко пояснити й тим, що вони не були атеїстами, а воювали проти нього як диявольського зла, що само собою персоніфікує зло більшовицько-комуністичне. В упівській, як і стрілецькій поезії домінують мотиви Різдва, Пречистої Діви Марії, Великодня, Святоюріївські мотиви та інші.

Доречно окремо говорити про жанр упівської коляди. У Галичині не було села, щоб від після “золотого воз’єднання” кожного Різдва Христового (лише змінюючи роки) не колядували: “Сумний Святий вечір // в сорок першій році: // По всій нашій Україні // плач на кождім кроці // До вечері сіли // Мати з діточками, // замість мали вечеряти – // вмилися сльозами...”. Кожного року кремлівські “визволителі” давали новий привід до сюжетних видозмін. Із 1939 р. розпочались арешти, вивезення, “зникнення” людей безвісти, облави зі своїми трагічними наслідками, які дещо “стихли” десь у середині п’ятдесятих. Народна інтерпретація подій сорокових років зафіксована в колядці, що з’явилась як переспів сакральної коляди “Нова радість стала”: “Нова радість стала – вже УПА повстала // До УПА іде весь Нарід доборотись права // Вже УПА постала з синів України, // І не зроблять воріженьки з наших сіл руйни // Не сумуй, Народе, клянемося нині // Що здобудем тобі волю і славу Вкраїні”. Вона має багато інших варіантів. Ось ще один: “Нова радість стала, яка не бувала, // Бо УПА на командира “Чупринку” дістала // Просим тя

Ісусе, щодня, щогодини: // Поможі му окупантів вигнати з України”.

Крім жанрово-колядних віршів, у М.Боеслава є вірші, в яких відтворено час, як різдвяну пору за реальних умов війни (“Нині радости свято”). Різдво – вселюдська радість християн, бо народився Спаситель. Навіть контраст цієї радости, який несе сувора доба, коли Україна, вся у крові та сльозах, а “дикі круки кричать на руїнах”, не здатен повністю її заслонити, бо Месія вселяє віру:

*Під вікном стогне буря сердито –
Стогін тюрм до хатини вліта.
На столі закривавлена свита,
У розпуці вмліва сирота.*

*О, не плач! Чуєш? – бій вже клекоче!
Слухай, слухай! Дзвенить коляда –
Гей, горять вже, горять гнівом очі,
Кров буяє в серцях молода!*

Драму народно-героїчного трагізму Боеслав часто передає через голосіння, що виривається з грудей української матері, яке автор, наче накладає на матрицю обрядово-релігійної топіки, чим емоційно підсилює сюжетну драму. Принцип поєднання (у своєму протиставленні) Святвечірньої радости з розпукою матері, що в “неогрітій хаті” чекає “сина з того світу”, а доню – з Сибіру – тут не тільки художній прийом літературної традиції, не тільки співіснування протиставних компонентів, а, сказати б, той “реалістичний натуралізм”, якого не “видумаєш” – він жива ява, дійсність:

*На столі на сіні
Свічка сльози ронить
Сумно у хатині –
Мати б’є поклони:*

*О, змилуйся, Христе,
“Зглянься, Божа Мати,
Замініть мої ви сльози
У тяжке прокляття.*

*Де ти, любий сину!
Де ти, мила дочко”!
І цілує, к серцю тулить
У крові сорочку.*

*На столі на сіні
Свічка догасає.
Сива мати, мов зозуля,
З горя умліває.*

*“Ой, прилинь, мій сину,
З раю, з того світу –
Відплати катам за мене
Й хату неогріту!*

*Ой, моя ти доню,
Прилинь із Сибіру,
Розпинають Україну,
Її славу й віру”!*

*Вислухай молитву,
Боже щедрий, Боже! –
Хай блаженна наша зброя
Ката переможе!*

Вірші “Недільні дзвони”, “Ви в чудо вірили”, “Воскресення”, “Святий Юр бачить”, “Хай путь спасенна вам свята”, “Вставай народі! Вітай Ісусе!”, “Не чужим, а таки рідним катам”, “За кров святу”, “Повстанський Свят-вечір”, “Сучасним поетам”, “Не плач, народі”, “На зелені скоростріли тихнуть”, “Діво Маріє, заступнице...” та інші – це твори Марка Боеслава із партизансько-упівської тематикою і тематикою воєнних лих, сирітства, материнських страждань та героїзму батьків і синів на морально-духовній основі з молитовно-прохальними зверненнями до Бога в емоційній безпосередності й святості чуттів. Обраними засобами та метафоризацією релігійної тематики автор, сказати б, “секуляризував” вірш міццю християнського духу.

Розмову про М.Боеслава можна посутньо доповнити, розглядаючи жанрові різновиди його лірики. Так само на ширший аналіз об’єктивно претендує поетична публіцистика, сатира і, звичайно, різножанрова проза автора. Закінчую силвету піснею (маршем) М.Боеслава, яку він присвятив славному лицарству, борцям за свободу, бо й він один із них.

*Слава і честь вам борці за свободу,
Вої ідеї святої,
Славне лицарство, орли України,
Слава і честь вам герої!
Ви честь України і прадідів славу
Геройством своїм воскресили,
Невгнутість, завзяття, відвагу і мужність
Нащадкам у спадку лишили.
Життєвих утіх ви зреклись добровільно,
Невигод, офір, не лякались,
Без сонця і світла в кривках сиділи,
Проте не скорились, змагались.*